

ادنی‌الحل: نزدیک‌ترین منطقه حل به حرم، از مواقیت احرام در موارد خاص و اضطراری

واژه «ادنی» صفت و از ریشه «د - ن - و» به معنای نزدیک‌تر و نزدیک‌ترین است.^۱ مقصود از «الحل» منطقه بیرون از محدوده حرم مکی است.^۲ مراد از اصطلاح ادنی‌الحل در منابع فقهی، نزدیک‌ترین منطقه حل به حرم، یعنی مناطق بیرون از حدود حرم و چسبیده به مرز آن است.^۳ (← حرم) گاه از این مناطق مرزی حرم به «ادنی‌الحرم» نیز تعبیر شده است.^۴

◀ مواقیت احرام: ادنی‌الحل در مبحث

حج منابع فقهی، به منزله یکی از مواقیت احرام (میقات‌ها یا مکان‌هایی که احرام گزاران باید از آن جا محرم شوند) در برخی موارد خاص یا اضطراری است که مهم‌ترین مصادیق آن عبارتند از:

▼ ۱. میقات عمره مفرده برای ساکنان

مکه: به نظر فقیهان امامی^۵ و برخی از

اهل سنت میقات* ساکنان مکه، خواه مردم مکه و خواه مسافران مقیم، در عمره مفرده و نیز عمره پس از حج قران و افراد، ادنی‌الحل است. پشتوانه فقیهان شیعه، حدیث‌های نقل شده^۷ از امامان علی^{علیه السلام} درباره عمره پیامبر اکرم^{صلی الله علیه و آله} است که از مکان‌هایی جز میقات‌های پنج‌گانه حج تمتع محرم شدند؛ از جمله جعرانه در شمال شرقی مکه؛ و نیز حدیث‌هایی^۸ چون روایت عمر بن زید که میقات‌های احرام را برای عمره مکیان، جعرانه* و حدیبیه در شمال غربی مکه دانسته و با تعبیر «وما أشبهها» آن را به همه مناطق ادنی‌الحل گسترش داده است.^۹ فقیهان اهل سنت نیز به حدیث‌هایی استناد کرده‌اند که مفاد آن‌ها گزارش عمره‌های پیامبر^{صلی الله علیه و آله} و دستور ایشان به عبدالرحمن بن ابی‌بکر برای محرم کردن عایشه از تنعیم* در شمال مکه است.^{۱۰}

فقیهان شیعه^{۱۱} و اهل سنت^{۱۲} به پشتوانه این روایات، به ویژه حدیث‌های گزارش دهنده از

۶ فتح العزیز، ج ۷، ص ۹۷؛ عمدة القاری، ج ۹، ص ۱۳۱؛ نیل الاوطار، ج ۵، ص ۲۳.

۷ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۴۵۰-۴۵۱.

۸ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۴۵۴.

۹ مستند الشیعه، ج ۱۱، ص ۱۸۹-۱۹۰؛ الخلائق، ج ۱۴، ص ۴۵۵.

۱۰ صحیح البخاری، ج ۴، ص ۱۴؛ سنن ابن ماجه، ج ۲، ص ۹۹۷.

۹۹۹: المغنی، ج ۳، ص ۲۱۰.

۱۱ تحریر الاحکام، ج ۱، ص ۵۶۲-۵۶۳؛ الدرر، ج ۱، ص ۳۳۸.

۱۲ المجموع، ج ۷، ص ۲۰۴.

۱. العین، ج ۸، ص ۷۵، «دنو».

۲. نک: لسان العرب، ج ۵، ص ۲۴۱؛ تاج العروس، ج ۱۴، ص ۱۶۲، «دنو».

۳. نک: المجموع، ج ۷، ص ۳۰۵؛ مسالک الافهام، ج ۲، ص ۲۰۲.

۴. نک: الخلاف، ج ۲، ص ۲۸۱؛ المغنی، ج ۳، ص ۵۱۲؛ تذکره الفقهاء، ج ۸، ص ۲۳۹-۲۴۰.

۵. الخلاف، ج ۲، ص ۲۸۱؛ الکافی فی الفقه، ص ۲۰۲؛ تحریر

الاحکام، ج ۱، ص ۵۶۳.

کند. پشتوانه آن‌ها حدیثی حاکی از احرام پیامبر ﷺ از جعرانه در مسیر بازگشت از غزوه حنین است. برخی به مالک بن انس نسبت داده‌اند که وی میقات عمره گزاران از مکه را تنها منطقه تعیم می‌دانسته است.^۸ اندکی از فقیهان پیشین اهل سنت بر آن بوده‌اند که میقات عمره واجب برای مکیان همان میقات‌های پنج‌گانه احرام؛ و میقات عمره مستحب برای آنان ادنی‌الحل است.^۹ به نظر فقیهان شیعه^{۱۰} و اهل سنت^{۱۱} میقات قضای عمره مفرده نیز برای ساکنان مکه، در صورت افساد عمره، ادنی‌الحل است. البته به نظر برخی از فقیهان اهل سنت^{۱۲} از جمله احمد حنبل، در عمره قضا، میقات همان مکان احرام عمره اداء است. برخی فقیهان محرم شدن مکیان را در عمره مفرده از میقات‌های پنج‌گانه نیز تجویز کرده‌اند.^{۱۳} حتی وجوب آن در ماه‌های حج از احمد حنبل گزارش شده است.^{۱۴} به نظر فقیهان امامی^{۱۵} و شماری از

سیره نبوی، محرم شدن عمره گزار مقیم مکه را از یکی از سه مکان یاد شده در این حدیث‌ها (تعیم، جعرانه و حدیبیه) مستحب شمرده‌اند. بیشتر فقیهان شیعه^۱ و برخی از اهل سنت^۲ جعرانه را از آن رو که میقات شخص پیامبر ﷺ بوده، بر تعیم ترجیح داده و برخی دیگر از اهل سنت^۳ تعیم را از آن‌جا که نزدیک‌ترین منطقه حل به مکه است، برتر دانسته‌اند. اندکی از آن‌ها نیز حدیبیه را ترجیح داده^۴ و شماری دیگر از فقیهان هیچ تمایزی میان آن‌ها برنشمرده‌اند.^۵

به شماری از فقیهان امامی نسبت داده‌اند که در هر عمره مفرده، خواه عمره گزار ساکن مکه باشد و خواه آفاقی غیر ساکن در مکه، میقات را ادنی‌الحل شمرده‌اند.^۶ برخی فقیهان امامی^۷ میقات عمره گزار آفاقی را تنها در صورتی ادنی‌الحل دانسته‌اند که وی در حال مسافرت بدون قصد عمره به حدود حرم نزدیک شود و در آن‌جا قصد عمره مفرده

۱. تذکره الفقهاء، ج ۷، ص ۱۹۴-۱۹۵؛ الدروس، ج ۱، ص ۳۳۸؛ قس: جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۱۹.
 ۲. المجموع، ج ۷، ص ۲۰۴-۲۰۵.
 ۳. الفقه الاسلامی، ج ۳، ص ۴۵۳.
 ۴. نک: المجموع، ج ۷، ص ۲۰۵.
 ۵. شرح معانی الآثار، ج ۲، ص ۲۴۱؛ عمدة القاری، ج ۱۰، ص ۱۲۰.
 ۶. نک: المعتمد، ج ۲، ص ۴۲۹.
 ۷. المعتمد، ج ۲، ص ۳۹۳، ۴۲۹؛ التهذیب، تبریزی، ج ۲، ص ۱۰۶.

۸. نک: صحیح مسلم، ج ۸، ص ۱۵۲.
 ۹. الانصاف، ج ۴، ص ۵۴.
 ۱۰. المبسوط، ج ۱، ص ۳۳۷؛ تحریر الاحکام، ج ۲، ص ۶۱؛ قس: مناسک الحج، ص ۶۵.
 ۱۱. المغنی، ج ۳، ص ۳۷۹؛ المجموع، ج ۷، ص ۳۹۰.
 ۱۲. فتح العزیز، ج ۷، ص ۴۷۵.
 ۱۳. فتح العزیز، ج ۷، ص ۴۷۵؛ تذکره الفقهاء، ج ۷، ص ۱۹۴.
 ۱۴. المغنی، ج ۳، ص ۲۱۱.
 ۱۵. تذکره الفقهاء، ج ۷، ص ۲۰۵؛ قس: جواهر الکلام، ج ۱۸، ص ۱۳۳.

وجود حدیث‌های گوناگون در این زمینه، به تخییر میان میقات بودن ادنی‌الحل و یکی از میقات‌های پنج‌گانه قائل شده‌اند.^۷

۳. میقات اضطراری برای کسانی که به سبب وجود مانع، فراموشی یا جهل، از میقات‌ها گذشته باشند: به نظر مشهور فقیهان امامی^۸ به پشتوانه حدیث‌هایی^۹، کسانی که به سبب وجود عذر مانند مانع خارجی، فراموشی و جهل بدون احرام برای عمره تمتع از میقات خود بگذرند، لازم است در نخستین فرصت به میقات مزبور بازگردند و از آن‌جا محرم شوند.

اگر بازگشتن به میقات به علت تنگی وقت یا سبب‌های دیگر ممکن نباشد، اینان باید به ادنی‌الحل بروند و از آن‌جا محرم گردند.^{۱۰} به این دلیل و نیز به پشتوانه حدیث‌های خاص^{۱۱} میقات اضطراری بانوانی که به گمان جایز نبودن احرام برای آنان به سبب حیض، بدون احرام وارد مکه شوند، نیز ادنی‌الحل است، مشروط بر آن‌که نتوانند از میقات اصلی محرم شوند.^{۱۲} حتی برخی فقیهان^{۱۳} در صورت عبور عمدی شخص از میقات‌های پنج‌گانه بدون

فقیهان اهل سنت^۱ احرام مکی برای عمره از منطقه حرم، بدون رفتن به منطقه ادنی‌الحل منعقد نمی‌شود و تجدید آن از ادنی‌الحل لازم است. البته بیشتر فقیهان اهل سنت احرام چنین فردی را صحیح، ولی مشمول کفاره دانسته‌اند.^۲

کسی که از ادنی‌الحل محرم می‌شود، مستحب است تا لحظه دیدن بیت الله الحرام، گفتن تلبیه (لیبک اللهم لیبک...) را ادامه دهد.^۳

۲. میقات مجاوران در مکه که مشمول حکم آفاقی* هستند و هنوز حکم اهل مکه را نیافته‌اند: به نظر فقیهان امامی^۴، فرد مقیم در مکه که پیشتر حج تمتع بر او واجب شده، قطعاً باید برای احرام عمره تمتع از مکه بیرون شود. برخی فقیهان^۵ به پشتوانه حدیث‌هایی از جمله روایت‌های حلبی و حماد از امام صادق (ع) بر آنند که میقات این‌گونه اشخاص، ادنی‌الحل است. فقیهان دیگر میقات اصلی آنان را میقات سرزمین خود و در صورت وجود عذر و اضطرار، میقات آن‌ها را ادنی‌الحل دانسته‌اند.^۶ برخی دیگر به دلیل

۷. نک: المعتمد، ج ۲، ص ۲۱۸-۲۲۲.

۸. شرائع الاسلام، ج ۱، ص ۱۷۸؛ تحریر الاحکام، ج ۱، ص ۵۶۵.

۹. نک: وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۲۸-۳۳۱.

۱۰. نک: الدروس، ج ۱، ص ۳۴۱؛ مجمع الفوائد، ج ۶، ص ۱۷۱.

۱۱. وسائل الشیعه، ج ۱۱، ص ۳۲۹-۳۳۰.

۱۲. شرائع الاسلام، ج ۱، ص ۱۸۷؛ الدروس، ج ۱، ص ۳۴۹.

۱۳. العروة الوثقی، ج ۴، ص ۶۴۹.

۱. نک: المجموع، ج ۸، ص ۲۶۵.

۲. المجموع، ج ۸، ص ۲۶۵؛ مواهب الجلیل، ج ۴، ص ۴۰.

۳. المغنی، ج ۳، ص ۴۱۸.

۴. نک: المقنعه، ص ۳۹۶؛ الحدائق، ج ۱۴، ص ۴۱۲-۴۱۳.

۵. التهذیب، طوسی، ج ۵، ص ۳۵؛ الحدائق، ج ۱۴، ص ۴۱۲، ۴۱۴.

۶. المعتمد، ج ۲، ص ۷۹۹؛ مستند الشیعه، ج ۱۳، ص ۱۱۴.

الاسکندری (م. ۶۸۳ق.)، مصر، مصطفی البیابی، ۱۳۸۵ق؛ **الایضاح: الفضل بن شاذان** (م. ۲۶۰ق.)، به کوشش الحسینی الارموی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۳ش؛ **تاج العروس: الزبیدی** (م. ۱۲۰۵ق.)، به کوشش علی شیری، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۴ق؛ **تحریر الاحکام الشرعیه: العلامة الحلی** (م. ۷۲۶ق.)، به کوشش بهادری، قم، مؤسسه الامام الصادق علیه السلام، ۱۴۲۰ق؛ **تذکره الفقهاء: العلامة الحلی** (م. ۷۲۶ق.)، قم، آل البیت علیهم السلام، ۱۴۱۴ق؛ **تهذیب الاحکام: الطوسی** (م. ۴۶۰ق.)، به کوشش موسوی و آخوندی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش؛ **التهدیب فی مناسک الحج و العمرة: جواد بن علی تبریزی** (م. ۴۲۷ق.)؛ **جواهر الکلام: النجفی** (م. ۱۲۶۶ق.)، به کوشش قوچانی و دیگران، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ **الحدائق الناضره: یوسف البحرانی** (م. ۱۱۸۶ق.)، به کوشش آخوندی، قم، نشر اسلامی، ۱۳۶۳ش؛ **الخلافا: الطوسی** (م. ۴۶۰ق.)، به کوشش خراسانی و دیگران، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۸ق؛ **الدروس الشرعیه: الشهید الاول** (م. ۷۸۶ق.)، قم، نشر اسلامی، ۱۴۱۲ق؛ **سنن ابن ماجه: ابن ماجه** (م. ۲۷۵ق.)، به کوشش محمد فؤاد، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۵ق؛ **شرائع الاسلام: المحقق الحلی** (م. ۶۷۶ق.)، به کوشش سید صادق شیرازی، تهران، استقلال، ۱۴۰۹ق؛ **شرح معانی الآثار: احمد بن سلامه الطحاوی** (م. ۳۲۱ق.)، به کوشش النجار، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۶ق؛ **صحیح البخاری: البخاری** (م. ۲۵۶ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۱ق؛ **صحیح مسلم بشرح النووی: النووی** (م. ۶۷۶ق.)، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۰۷ق؛ **العروة الوثقی: سید محمد کاظم یزدی** (م. ۱۳۳۷ق.)، قم، نشر اسلامی، ۱۴۲۰ق؛ **عمدة القاری: العینی** (م. ۸۵۵ق.)،

احرام در عمره مفرده، میقات وی را ادنی الحل دانسته‌اند.

۴. میقات کسانی که از میقات‌های

اصلی یا هم‌راستای آن‌ها عبور نکنند: به نظر برخی فقیهان امامی، میقات حج گزارانی که از یکی از میقات‌های سفارش شده یا هم‌راستای آن‌ها عبور نکنند، ادنی الحل است.^۱ پشتوانه این حکم، ادله‌ای چون اصل برائت از تکلیف زاید به ضمیمه حرمت ورود به حرم بدون احرام و نیز این نکته است که ادنی الحل میقاتی اضطراری است.^۲

افزون بر موارد یاد شده، اندکی از فقیهان امامی گاه ادنی الحل را میقات اضطراری دانسته‌اند؛ از جمله برای کسانی که منزل آن‌ها میان منطقه حرم و میقات‌های اصلی جای دارد،^۳ کسی که به نیابت از میت در حالت اضطرار و تنگی وقت حج به جا آورد^۴ و تازه مسلمانی که محرم شدنش از میقات سرزمین خود ناممکن باشد.^۵

◀ منابع

الانصاف فیما تضمنه الکشاف: ابن المنیر

۱. تحریر الاحکام، ج ۱، ص ۵۶۵؛ مجمع الفائدة، ج ۶، ص ۱۸۶.
۲. نک: ایضاح الفوائد، ج ۱، ص ۲۸۴؛ مدارک الاحکام، ج ۷، ص ۲۲۴.
۳. مسالک الافهام، ج ۲، ص ۲۰۲؛ مجمع الفائدة، ج ۷، ص ۳۹۱.
۴. مجمع الفائدة، ج ۶، ص ۸۰-۸۱.
۵. مجمع الفائدة، ج ۶، ص ۹۶-۹۷.

بيروت، دار احياء التراث العربى؛ العين: خليل (م.۱۷۵ق.)، به كوشش المخزومى و السامرائى، دار الهجره، ۱۴۰۹ق؛ فتح العزيز: عبدالكريم بن محمد الرافعى (م.۶۲۳ق.)، دار الفكر؛ الفقه الاسلامى و ادلته: وهبة الزحيلي، دار الفكر، دمشق؛ الكافى فى الفقه: ابوالصلاح الحلبي (م.۴۴۷ق.)، به كوشش استادى، اصفهان، مكتبة امير المؤمنين عليه السلام، ۱۴۰۳ق؛ لسان العرب: ابن منظور (م.۷۱۱ق.)، قم، ادب الحوزه، ۱۴۰۵ق؛ المبسوط فى فقه الاماميه: الطوسى (م.۴۶۰ق.)، به كوشش بهبودى، تهران، المكتبة المرزويه؛ مجمع الفائدة و البرهان: المحقق الاردبيلى (م.۹۹۳ق.)، به كوشش عراقى و ديگران، قم، انتشارات اسلامى، ۱۴۱۶ق؛ المجموع شرح المذهب: النووى (م.۶۷۶ق.)، دار الفكر؛ مدارك الاحكام: سيد محمد بن على الموسوى العاملى (م.۱۰۰۹ق.)، قم، آل البيت عليهم السلام، ۱۴۱۰ق؛ مسالك الافهام الى تنقيح شرائع الاسلام: الشهيد الثانى (م.۹۶۵ق.)، قم، معارف اسلامى، ۱۴۱۶ق؛ مستند الشيعه: احمد النراقى (م.۱۲۴۵ق.)، قم، آل البيت عليهم السلام، ۱۴۱۵ق؛ المعتبر: المحقق الحلى (م.۶۷۶ق.)، مؤسسه سيد الشهداء، ۱۳۶۳ش؛ المعتمد فى شرح المناسك: محاضرات الخوئى (م.۱۴۱۳ق.)، الخلیخالی، قم، مدرسة دار العلم، ۱۴۱۰ق؛ المغنى: عبدالله بن قدامه (م.۶۲۰ق.)، بيروت، دار الكتب العلميه؛ المقنعه: المفيد (م.۴۱۳ق.)، قم، نشر اسلامى، ۱۴۱۰ق؛ من لا يحضره الفقيه: الصدوق (م.۳۸۱ق.)، به كوشش غفارى، قم، نشر اسلامى، ۱۴۰۴ق؛ مناسك الحج: سيد على سيستانى، قم، شهيد، ۱۴۱۳ق؛ مواهب الجليل: الخطاب الرعيني (م.۹۵۴ق.)، به كوشش زكريا عميرات، بيروت، دار الكتب العلميه، ۱۴۱۶ق؛ نيل الاوطار: الشوكانى (م.۲۵۵ق.)، بيروت، دار الجيل، ۱۹۷۳م؛

وسائل الشيعه: الحر العاملى (م.۱۱۰۴ق.)، به كوشش ربانى شيرازى، بيروت، دار احياء التراث العربى، ۱۴۰۳ق.

حسين على پور

اذاخر: نام مكاني در مكه در شمال مسجدالحرام

اذاخر جمع اذخر^۱، نام مكاني است ميان مكه و مدينه و نزديك به مكه كه به ثنيه (دره) اذخر^۲، جبل (كوه) اذخر^۳ و شعب اذخر^۴ شناخته مى شود. به گزارش سمهودى، در مدينه نيز جايى به اين نام هست.^۵ اين مكان ميان شعب آل اخنس بن شريق و فح قرار دارد و از شمال به ابطح^۷ و از شرق به حجون متصل است.^۸ اذخر بالايى قريه مُعابده و اكنون

۱. الصحاح، ج ۲، ص ۶۶۳ «ذخر»؛ معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۱۲۸؛ معجم البلدان، ج ۱، ص ۱۲۷.
۲. اخبار مكه، ازرقى، ج ۲، ص ۲۸۹؛ تاريخ طبرى، ج ۷، ص ۵۷۴؛ معجم ما استعجم، ج ۱، ص ۱۲۸.
۳. نك: اخبار مكه، ازرقى، ج ۲، ص ۲۰۹؛ تخریج الدلالات السمعيه، ص ۳۷۰؛ ميقات حج، ش ۱۳، ص ۱۵۴، «فرهنگ آثار تاريخى مكه».
۴. البلدان، ص ۱۵۳؛ خزانه الادب، ج ۹، ص ۲۳۸.
۵. وفاء الوفاء، ج ۴، ص ۱۱۲۳.
۶. اخبار مكه، ازرقى، ج ۲، ص ۲۸۵.
۷. فرهنگ اعلام جنرفيايى، ص ۳۳.
۸. ميقات حج، ش ۱۳، ص ۱۵۰، «فرهنگ آثار تاريخى مكه».